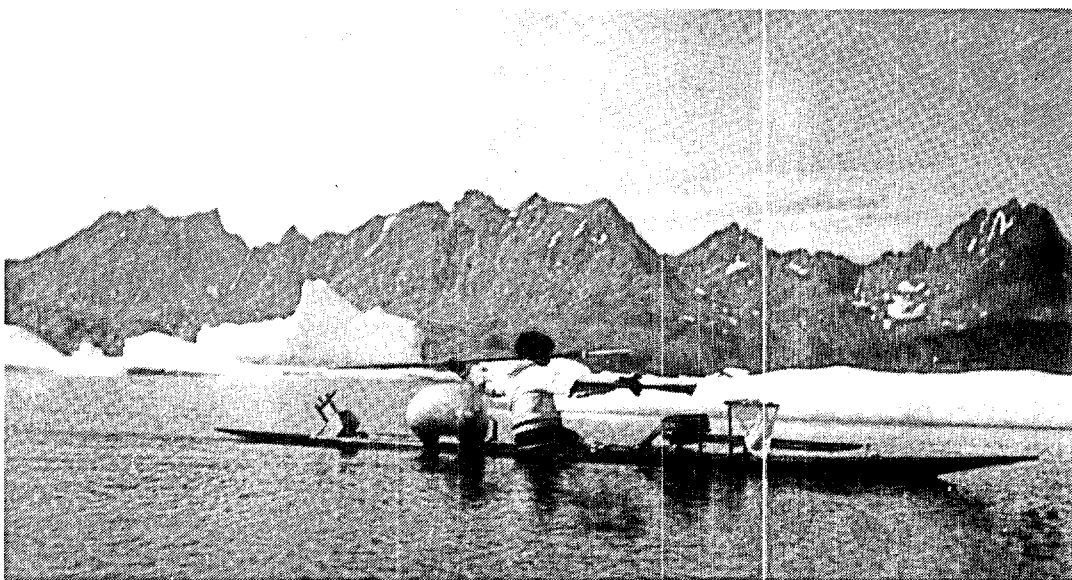

Sælfangstteknik i Ammassalik for et halvt århundrede siden (1934–1937)

Af Paul Emile Victor

Kajakfanger ved Ammassalik. Foto: Paul Emile Victor, 1934.

Først når der foreligger etnografiske data på basis af en undersøgelse, dvs. fra det tidspunkt hvor der er tilvejebragt en fast terminologi for alt hvad der vedrører jagten, begynder man at forstå betydningen af fangsten og især sælfangsten hos Ammassalimiut.

Der findes således helt præcise termer for hvert af de følgende udtryk:

Fangst af større dyr

Fangst af fugle

Fangst fra kajak

Fangst til fods

Fangst fra skydeskjul på land

Fangst fra isflage, etc.

På spørgsmålet: »Hvordan går det hos dig?» vil en mand fra Ammassalik måske svare: »Vi er meget sultne.«

Når man fortsætter samtalen med ham vil man forstå, at hans forråd endnu er stort, at han skyder fugle og fanger fisk- og dog »er der megen sult«. De er sultne efter sæler. Udtrykket »at være sulten« bliver normalt benyttet i betydningen »savner sæler«.

Man kan på denne måde gøre sig klart, hvor stor betydning sælen har i Ammassalimiuts økonomi gennem den rigdom af udtryk, der kan henføres til den. Forskellige ord udtrykker følgende ideer:

Der er mange sæler

Der er sæler

Der er sæler, men ikke mange

Der er få sæler

Der er ingen sæler

Sælen er i overfladen

Den flyder på overfladen

Den dykker lodret ned

Den dykker vandret

Den svømmer, dykker og kommer igen

Den ser til alle sider

Den flyder på ryggen og løfter hovedet fra tid til anden for at se

Den flyder på ryggen, men uden at løfte hovedet

Den svømmer på ryggen i overfladen, med hovedet under vandet

Den flyder vandret i vandet, med hovedet over vandet, med lukkede øjne

Den ser vagtsom ud

Der er endog udtryk for at sige: Den er i overfladen, i god position til at blive harpuneret.

Den er i overfladen, i god position til at blive skudt etc.

Der skelnes mellem mindst 10 forskelli-

ge sælfangstmetoder, hvoraf følgende skal omtales:

Fangst fra skydeskjul (qamaneq)

Riflen og riffelstøtten anbringes på kanten. Støtten (qamulit) har form som en lille slæde. Riffelløbet er monteret på to lodrette støtter. Ved hjælp af en rem er riffel og støtte bundet sammen.

Når jægeren ser sælen på afstand, vækker han dens opmærksomhed med en let fløjten. Sælen som er et meget nysgerrigt dyr, bliver opmærksom og nærmer sig normalt, for at se hvad der sker.

Fangst fra kajak (sarileq)

Denne fangstteknik er den vigtigste, tilligemed vinterjagten med skydeslæde (se senere).

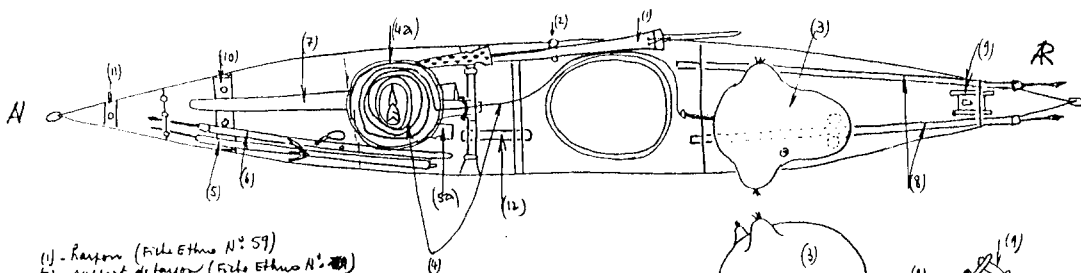
Fangeren går fra sit hus hen til sin kajak, der er anbragt på et stativ udenfor hundenes rækkevidde, tager sin kajakpels, klæde (agivilisaq) med, løfter kajakken ned og bærer den til bredden med højre hånd i hullet og kølen på hoften. Efter at have sat kajakken i vandet anbringer han kajakåren således, at det ene blad hviler på oversiden af kajakken og det andet på bredden. Han tørrer sin højre fod af på åren (som man ville gøre det på et skrabejern foran en dør) og anbringer den i kajakken, i mandehullet. Derefter når han har rensset venstre fod, sætter han sig bag mandehullet, med benene halvvejs nede i kajakken.

Kajakkerne i Ammassalik er perfekte. For ikke at give modstand mod vinden er de meget lave. Når fangeren sidder i sin kajak, ser man kun hans overkrop og alle redskaberne over vandet. Det ser

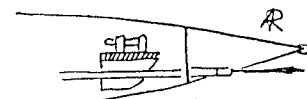
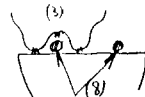
EXPÉDITION SCIENTIFIQUE FRANÇAISE
sur la Côte Est du Groenland 1934-1935
Mission PAUL E. VICTOR

Lieu ^{Kupivik et} ~~Zammitak~~ Informés ^{Adami 0° 30' N}
Date - Sept et Nov 34 Enquêteur. ^{Adami 21° N}
^{Madami 20° N}
86

каҕак (caqi)
Emplacement des divers engins de chasse

- (1) - harpon (Fiche Ethno N° 59)
- (2) - support de harpon (Fiche Ethno N° 86, 87)
- (3) - flotteur (Fiche Ethno N° 86, 87)
- (4) - couvercle de harpon (Fiche Ethno N° 61)
- (4a) - harpon support de couvercle (Fiche Ethno N° 71)
- (5) - harpon à oiseaux (nukit)
- (5a) - harpon support de harpon
- (6) - harpon pour harpon (nukit)
- (7) - harpon support de harpon
- (8) - harpon support de harpon
- (9) - harpon support de harpon
- (10) - harpon support de harpon
- (11) - harpon support de harpon
- (12) - harpon support de harpon

emplacement de (1)
dans le cas où il n'y a qu'un seul (3)

Etnografiske optegnelse. Paul Emile Victor, 1934.

faktisk ud som om manden sidder på selve vandet. For at være helt sammen-smeltet med sin kajak, således at han nemmere kan vende rundt¹ hvis den er væltet som følge af vinden, bølgerne eller isen, er hans lår klemte mellem køl og dæk. Ofte er mellemrummet foran mandehullet kun 11 cm.² Dette forklarer hvorfor det er nødvendigt at være meget omhyggelig, når man anbringer sig i kajakken, lidt som at tage en snæver handske på.

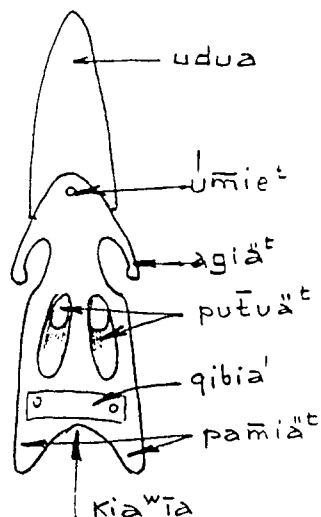
Fangeren lader sig langsomt glide ned i hullet fra sin plads på kanten af kajakringens overside, indtil han sidder i bunden. Han fastgør herefter sin hel- eller

halvpels rundt om mandehullets træring, væder pelskanten for at blødgøre den. Pelsen skal forhindre vandet i at trænge ind ovenfra.

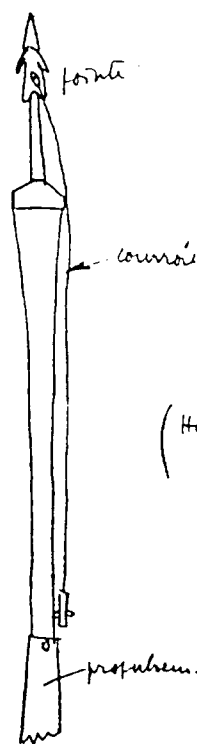
Med et skub fra åren støder han fra kysten og tager et par årtag for at fjerne sig, hvorefter han almindeligvis stopper op.

Først og fremmest skal han observere vindretningen og derefter hvordan himlen ser ud. Derefter begiver han sig ud til det sted hvor han har besluttet at jage. Hele tiden, samtidig med at han iagttager omgivelserne, fordi en sæl kan dukke op når som helst, øver han sig med harpunen, uden harpunspids. Det drejer

Pointes de harpons

Etnografisk optegnelse. Paul Emile Victor, 1934.

(Hayon, 4. Fiche ethn. N°)

(T.S.V.I.P.)

- Inf. Madiansi
- Oct. 1934. Tasiilaq
P.E.V.

sig om at træne og opvarme musklerne. Hvis det ikke er for koldt placeres harpunen i normal position på dækket, til højre for fangeren. Hvis det er koldt, anbringer han harpunen i vandet, fastgjort til dækket, for at undgå isdannelse.

Når han finder tidspunktet inde anbringer fangeren harpunspidsen på spidsen af forskaftet. Den er forbundet med fangstblæren med en lang rem anbragt på linestativet foran på dækket. Fangstblæren er fremstillet af et helt sælskind, der pustes op og anbringes på bagdækket. Efter at have anbragt har-

punspidsen, tager fangeren blæren og væder den for at blødgøre skindet, hvorefter han puster den op. Han anbringer læberne omkring dyrekuglen med hul i der er lukket af en træ prop. Han tager proppen mellem tænderne, rykker hovedet tilbage således at proppen kommer ud, puster flyderen op og genanbringer proppen ved hjælp af tungen, (det er næsten lige så svært som at gøre knude på en kirsebærstilk inde i munden).

Når blæren er pustet op, anbringer han den bag sig. Den har to trækroge med form som fødder, som stikkes ind

under en tværrem bagude. Under fangsten er krogen til højre solidt fastgjort under denne rem, medens den anden er let fastgjort for at muliggøre at blæren hurtigt kan smides i vandet, når sælen harpuneres

Og nu er alt parat: Den egentlige fangst begynder. Fangeren tager et langt åretag – i stilhed, på den ene side og standser så op og inspicerer horisonten. Derefter på samme måde med et tag til den anden side og standser op påny for at observere og således videre.

Når han ser sælen lægger han mærke til den retning den svømmer i. Så snart den dykker ror fangeren hurtigt og

lydløst hen til det sted, hvor han regner med at sælen vil dukke op.

Hvis sælen dukker op for langt væk, standser fangeren og giver sig ikke til at ro påny, før sælen er forsvundet igen. Ankommet nær det sted hvor sælen næsten med sikkerhed dukker op, op-hører han med at ro, og vrikker lyd-løst.

Når sælen ligger godt for harpunen ror fangeren en sidste gang eller vrikker på højre side, således at åren føres langs højre side. Derefter griber han med venstre hånd årebladet, hvilket giver ham stor ligevægt, fordi åren virker som balcestang.

EXPÉDITION SCIENTIFIQUE FRANÇAISE
sur la Côte Est du Groenland 1934-1935
Mission PAUL E. VICTOR

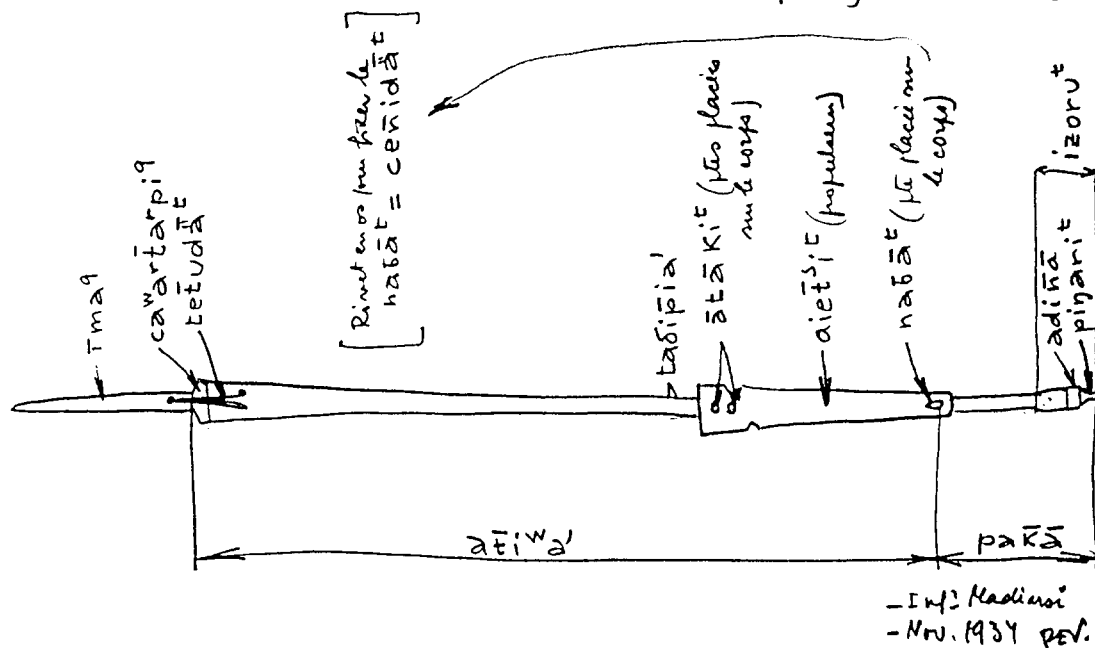
FICHE ETHNO. N°

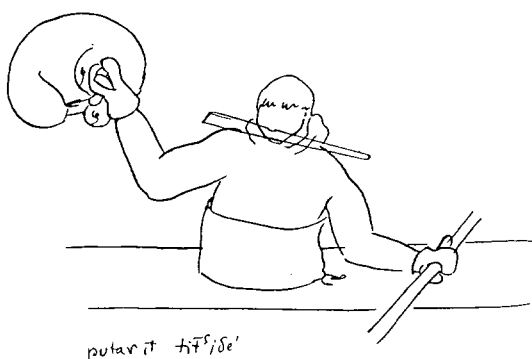
Vocabulaire

59

cāgi't

= harpon
(Knob-harpoon)

Tegning: Paul Emile Victor.

Det sidste åretag får kajakken til at hælde let mod venstre og dette giver en bedre udgangsposition for harpunen og for at kaste fangstblæren i vandet med højre hånd.

Manden kaster derpå harpunen og griber meget hurtigt kastetræet med tænderne – han har hidtil holdt det i hånden – vender sig, trækker fangstblæren fri og kaster den i havet længst muligt fra kajakken.

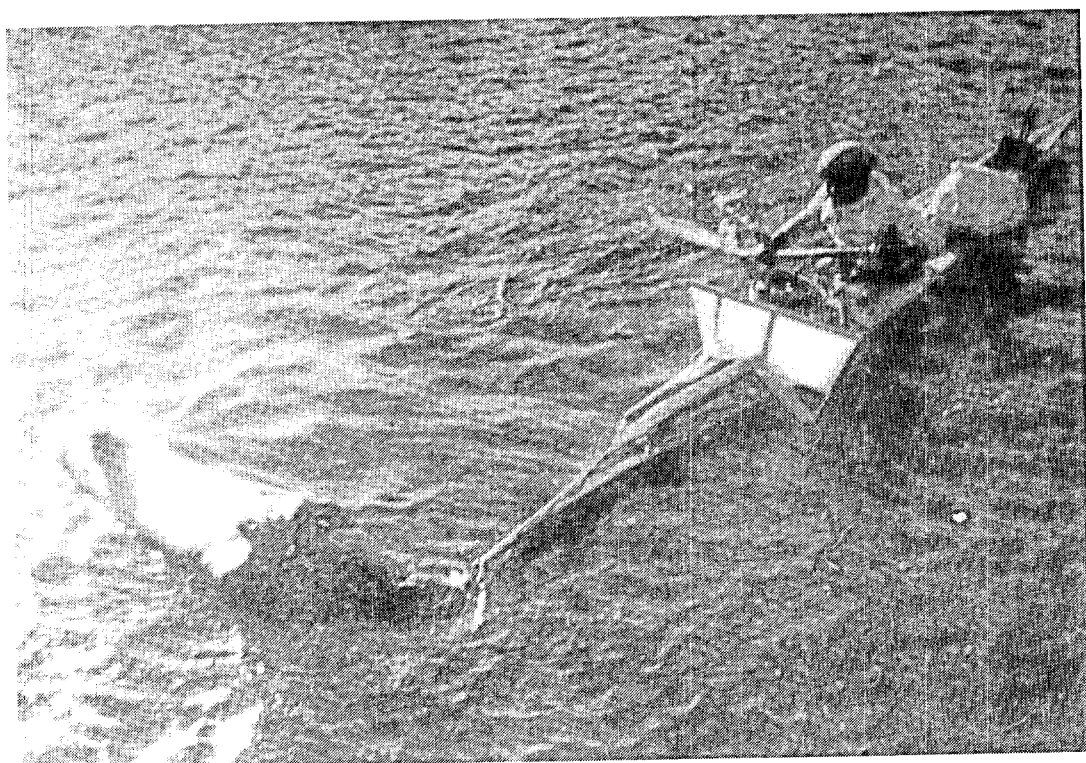
Fangerens liv afhænger af den hurtighed, med hvilken han reagerer. Fangstblæren kan meget vel blive trukket med, hvis der er tale om en stor sæl eller en narhval og dermed vælte kajakken.

Nu dykker sælen og trækker fangstblæren med sig. Derpå begynder fangeren at spejde, indtil han ser den vende tilbage til overfladen. Han ror derhen og slår på fangstblæren med sin åre. Hvis sælen endnu er i live dykker den igen og trækker fangstblæren med sig. Hvis den ikke rører på sig, griber

fangeren den og undersøger om sælen er død ved at trække voldsomt i remmen. Derefter trækker han sælen op til overfladen og binder den til kajakken med sin bugserrem. Han trækker harpunspidsen ud af såret, hvor den har sat sig på tværs, og benytter dertil et særligt redskab som er lavet af en isbjørneknogle. Med kajakkniven fjerner han derefter skindet fra fedtlaget i retning af sælens hoved, idet han fører kniven ind i såret fra harpunen. I denne hulning indfører han en af de mange sår-propper, som findes på kajakdækket. Han vælger den der passer i størrelse til såret. Stadig med kajakkniven laver han et hul forneden på sælens hals og frigør skindet fra fedtlaget omkring dette hul med sin kniv. Derefter tager han sit fuglespyd og med spidsen, der er ca. 30 cm. lang, laver han et stjernekrans af huller mellem fedtet og kødet rundt om det nævnte hul på halsen.

Til slut laver han en veritabel tunnel hen imod hovedet ved hjælp af en sårprop – den samme som senere anvendes til at stoppe oppustningshullet. Efter at have anbragt sælens hoved foran sig på kajakken bøjer han sig fremad, anbringer læberne omkring hullet og puster sælen op, så den er klar til bugsering. Den luft, der på denne måde pustes ind, lejrer sig mellem fedt og kød.

Til sidst lukkes hullet med en særlig sår-prop. Derefter bindes de to luffer sammen, så de klemmes mod kroppen for at yde mindre modstand. Endelig lægger han sælen tilbage i vandet, således at den flyder ovenpå, binder bugserremmen til kajakken, ordner alt på kajakken og tager afsted.

Kajakfanger fra Ammassalik med sit bytte. Foto: Paul Emile Victor, 1934.

Når det drejer sig om kajakfangst med riffel (som det almindeligvis praktiseres i dag), er teknikken noget anderledes: Når sælen ligger godt for skud, tager fangeren et sidste åretag til venstre og anbringer årebladet under tværremmene, der er anbragt lige foran ham. Han trækker riflen ud af dets hylster og skyder, mens han støtter løbet på skærmens øverste kant, idet han holder koblen, som støttes til højre skulder, med venstre hånd. Så snart sælen er skudt nærmer han sig hurtigt med kraftige åretag, hvorefter han harpunerer den som ovenfor, hvadenten den er død eller ej, hvorved han undgår, at dyret synker.

Fangst fra iskanten (Kinnerani qamaleq)

Fangeren tager i slæde lige hen til iskanten, og han har normalt sin kajak med. Han anbringer riflen på støtte ca. tyve meter fra det åbne hav. Derefter vender han et stykke tilbage, og der begynder han at skrabe i isen med spidsen af sit fuglespyd, eller med spidsen af sin ismejsel (tooq). Han skraber således et stykke tid, og derefter går han langsomt tilbage til sin riffel, idet han fortsat skraber hele vejen i isen. Når han kommer tilbage til sin riffel lægger han sig ned ved siden af den og venter nysgerrigt på sælen, der ofte kommer op og viser sit hoved nær ved iskanten.

Åndehulsfangst (nipparneq)

Sælerne er som bekendt pattedyr, som dør hvis de ikke kan komme op for at trække vejret i den frie luft. Når isen lægger sig i fjorden laver sælerne huller i isen, for at kunne ånde. Sælen må holde dem åbne regelmæssigt, for isen bliver hver dag tykkere.

Hver sæl har et vist antal åndehuller og i hele vinterperioden, når fjorden dækkes af is er sælen tvunget til at holde sig nær ved disse huller. Åndehullerne har form som en kuppel, idet deres spids findes et par cm. under isens overflade. Når fangeren har opdaget et åndehul, sætter han sig ved siden af det og venter i timevis på at sælen skal dukke op. Han har anbragt et lille dunhår, som vil vibrere ved dyrets vejtrækning. Med den ene hånd holder han en harpun, der er flere meter lang og for enden forsynet med en lille harpunspids. Når sælen er harpuneret, flygter den, og fangeren holder den tilbage ved hjælp af linen, som han har bundet omkring foden og læggen, for at få flere kræfter. Foden er anbragt ved åndehullet, for at give mere modstrand og dermed forhindre sælen i at ånde.

Den gamle Ajukutok, som fangede på denne måde, havde engang at gøre med en sæl, der var særlig stor og kraftig, og som trak så kraftigt at knuden omkring foden simpelthen skar igennem hans ene kamik og tærne.

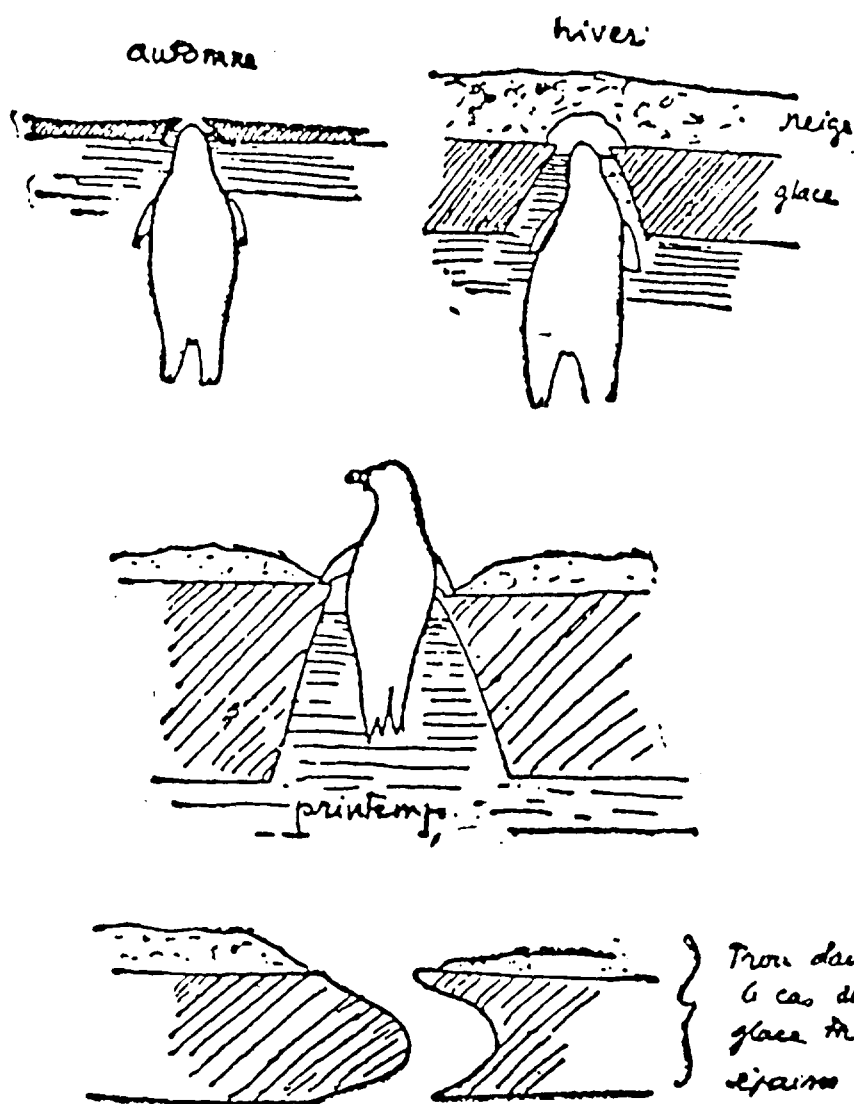
Når sælen er død, og den skal hales op på isen udvider fangeren hullet med sin kniv. For at undgå at de andre sæler får mistanke, hvis de befinder sig i nærheden, efterligner fangeren lyden af ravnen som hugger i isen: krao, krao ...

Krybefangst (aarniarnneq)

Den ældste fangstmetode, som blev anvendt indtil for relativt nylig, er krybefangsten på de sæler, der varmer sig i forårssolen nær ved åndehullet (qatsimalaq).

Fangeren iklædte sig et afhåret mørkt sælskind (for at ligne en sæl mest muligt). Han havde en ca. to meter lang harpun anbragt på en meget lille slæde. Han nærmede sig sælen mod vinden, indtil ca. 400 meter (sælen ser dårligt). Derefter lagde han sig på isen og begyndte at nærme sig, idet han imiterede en sæls bevægelser. En sæl, der lægger sig for at varme bugen i solen, ligger aldrig helt stille. Den småsover, men løfter hovedet med regelmæssige mellemrum (mellem 5 og 30 sekunder, normalt ca. 20 sekunder). Den løfter hovedet og ser sig omkring for at opdage en eventuel fare, idet mennesket og bjørnen er dens værste fjender. Fangeren kryber lydløst frem, når sælen ikke løfter hovedet. Når han er ca. 50 m fra sælen skifter han taktik. Undertiden når sælen ser på ham, rejser han hovedet på skrå som en sæl og ser sig omkring. Sommetider vender han sig om på ryggen eller maven, og sommetider kradser han sig. Undertiden efterligner han sælens forskellige lyde, og således kommer han meget nær sit mål, i en afstand af kun få meter. Han kaster så sin harpun, og er han heldig trænger harpunspidsen ind i dyret.

Denne teknik er blevet ændret efter europæernes ankomst. Nu benyttes rifler, snurret på en lille slæde med en hvid skærm foran riflen og støtten, og bag den skjuler fangeren sig. En fangstteknik hvor man går i stedet for at krybe, er

Sælens åndebul. Tegning: Paul Emile Victor.

hurtigere og nemmere, men den kræver stor opmærksomhed.

Kuglen skal dræbe øjeblikkeligt, og man skyder derfor mod sælens hoved, i det øjeblik dyret rejser hovedet for at spejle. Risikoen for at sælen glider ned under isen er stor, fangeren kommer sommetider for sent, selv om han skyn-

der sig mest muligt: sælen er forsvundet i sit hul.

Den korte artikel gengiver kun en lille del af de samlede etnografiske data, som jeg indsamlede under to ekspeditioner til Østgrønland i 1934-35 med Robert Gessain, og i 1936-37, da jeg overvintrede alene hos en grønlandsk

familie på 24 personer i Kangerlussuaq.

Mine notater fra området omfatter især: Teknik og arbejdsdeling hos mænd og kvinder, fremstilling og anvendelse af umiaq og kajak, børn- og voksenlege, religion og magi vil blive publiceret, i samarbejde med Joëlle Robert-Lamblin. Den del af mine undersøgelser som vedrører sange, digte, legender, historier og

fortællinger, som er indsamlet på originalsproget, (i datidens fonetiske eller ortografiske gengivelse) vil blive gengivet og oversat af Catherine Enel v. hj. a. de kilder, jeg selv kendte dengang. Denne samling af vigtige elementer i den mundtlige tradition hos Ammassalimiut vil ligeledes blive gjort til genstand for kommende publikationer.

Noter

1. Ammassalimiut kender ca. 30 kajakvendings-metoder, det vi i Frankrig kalder *eskimotage*: lige fra den simpleste, hvor åren benyttes til en vending, til hvor kun hænder anvendes.
2. For at kunne komme i og ud af deres lavt-byggede kajaker »blødgør« kajakfangerne i Ammassalik deres knæ.
3. Foran på kajakken findes en hvid skærm, anbragt på en ramme (alilaq), bag hvilken fangeren kan skjule sig.

Videnskabelige publikationer

GESSAIN, R. ET VICTOR, P. E., – Le kayak des Ammassalimiut. Evolution technique. *Objets et Mondes*, t. IX, fasc. 2, été, pp. 145–166 et t. IX, fasc. 3, automne, pp. 225–244.

GESSAIN, R., 1973 – Le tambour des Ammassalimiut (côte est du Groenland). *Objets et Mondes*, t. XIII, fasc. 3, pp. 129–160.

GESSAIN, R., 1974 – Magitárneq, jeu d'osselets chez les Ammassalimiut (côte est du Groenland). *Objets et Mondes*, t. XIV, fasc. 2, pp. 73–88.

VICTOR, P. E., 1938 – Le bilboquet chez les Eskimo d'Angmagssalik. *Journal de la Soc. des Américanistes de Paris*, n.s., XXX, pp. 299–331.

VICTOR, P. E. 1940 – Les jeux de ficelle (cat's cradle). Jeux d'enfants et d'adultes chez les Eskimo d'Angmagssalik. Contribution à l'ethnologie des Eskimo d'Angmagssalik. *Medd. om Grønland*, Bd. 125, nr. 7, 212 p.

Victor, P. E., 1975 – Un exemple d'acculturation technique: les origines du traîneau actuel à Ammassalik, *Objets et Mondes*, t. XV, fasc. 2, été, pp. 253–257.

– og en lang række populærvidenskabelige arbejder.